

ДИНАМІКА НАЙУЖИВАНІШИХ ГУЦУЛЬСЬКИХ ЧОЛОВІЧИХ ІМЕН (на прикладі села Космач, Косівського району, Івано-Франківської області)

Павелко С. П.

Матеріалом для написання статті послужили документи Косівського районного ЗАГСу. Вони дають можливість простежити зміни кількісного і якісного складу іменника чоловічих імен с. Космач більше як за 100 років. На 12 хронологічних зрізах з 1880 по 1996 рік суцільною вибіркою було виявлено 113 чоловічих імен, які належать 7806 носіям.

Кількісно-якісний метод дозволив простежити увесь склад іменника, але в даній статті розглянуто тільки найуживаніші чоловічі імена, що побували в першій десятці, оскільки саме ця група антропонімів має максимальне навантаження, обслуговуючи більше половини чоловічого населення.

Простежимо динаміку першої десятки імен. Як видно з таблиці (див. таблицю), в першу десятку чоловічого іменника в різні періоди потрапляло 22 імені. Найстійкішими виявились імена *Василь*, *Дмитро* та *Юрій* (*Георгій*), які протягом усього досліджуваного періоду ні разу не виходили з частотної десятки. Якщо ім'я *Дмитро* час від часу змінювало свій ранговий номер, то ім'я *Василь* на десяти хронологічних зрізах було лідером, поступаючись тільки двічі імені *Танасій*. Але кількісна перевага й тут була дуже незначною. На III зрізі на ім'я *Танасій* припадає 10,22%, а на ім'я *Василь* — 9,91% ім'явжитків, на IV зрізі *Танасій* — 8,75%, *Василь* — 8,58%. Ім'я *Василь* і сьогодні займає перше місце і, очевидно, ще не скоро залишить свої позиції. Ім'я *Юрій* (*Георгій*) також ніколи не покидало першу десятку. В різні періоди воно займало місце від четвертого до восьмого, а в останні десятиліття активно збільшує свою вживаність. Зауважимо, що для гуцільської антропосистеми імена *Юрій* та *Георгій* є тотожними. Три офіційні форми: *Юрій*, *Юра*, *Георгій* розглядаємо як варіанти того ж імені, бо з кінця XIX

до середини ХХ століття на досліджуваній території не було єдиної форми запису. Якщо (з 1880 по 1950 роки) в церковних книгах імена зафіксовані по-латинськи, то маємо справу з формою *Георгій*, а якщо фіксація проводилася українською мовою, то знаходимо форму *Юра* або *Юрій*. З середини ХХ століття — переважає ім'я *Юрій* (тільки в 50-і роки є поодинокі випадки вживання форми *Юра*).

Наступним за усталеністю йде ім'я *Микола*, яке перебуває в десятці на одинадцяти зрізах, а в останні три десятиліття навіть випереджає ім'я *Дмитро*. Воно зафіксоване у чотирьох офіційних варіантах: *Микола*, *Никола* (найбільше), *Николай* (5 разів), *Миколай* (3 рази). На десяти зрізах у десятці зафіксовані імена *Іван*, *Петро*, на дев'яти — *Михайло*, *Олексій*, на п'яти — *Володимир*, *Курило*, на чотирьох — *Лук'ян*, *Танасій*, на трьох — *Григорій*. Останні три імені багаті на офіційні варіанти. З 1880 по 1950 роки найчастіше зустрічається форма *Гриць*, 4 рази — *Григір*, 2 рази — *Григор*; з середини ХХ століття — виключно *Григорій*. Ім'я *Танасій* також не мало єдиної форми запису (пор. *Атанасій*, *Афанасій*, *Атаназій* і *Танас*). Ім'я *Лук'ян* представлене ще одним офіційним варіантом — *Лукин*. Тільки на двох хронологічних зрізах у першу десятку входили імена *Богдан*, *Мирослав*, *Роман*, *Семен*, на одному — імена *Борис*, *Віталій*, *Ілько*, *Назарій*, *Онуфрій*.

Слід відмітити, що більшість імен першої десятки мала по декілька офіційних варіантів (Див. ще: ім'я *Дмитро* мало форми — *Дмитрій*, *Дімітрій*; *Іван* — *Иван*, *Йоан*; *Михайло* — *Мись*; *Олексій* — *Олекса* та ін). Така різноманітність офіційних форм пов'язана з впливом розмовної варіантності, змішуванням народної та церковної антропологічних традицій.

Останні десятиліття офіційні імена позбавлені такого розмаїття форм. Здебільшого подається повна форма імені, і тільки зрідка фіксується коротка форма (наприклад, *Назар*).

Розглянемо динаміку аналізованих антропонімів, подаючи їх у формах, найуживаніших для кожного десятиліття. З 1880 по 1890 роки у Космачі народилось 875 хлопчиків. Їм було дано 44 імені, серед яких першу десятку склали імена: *Василь* — 19,25%, *Петро* — 17,50%, *Іван* — 10,85%, *Михайло* — 8,51%, *Георгій* — 7,70%, *Никола* — 7,23%, *Дмитро* — 6,18%, *Олекса* — 4,55%, *Гриць* — 3,50%, *Ілько* — 2,80%. Перша десятка обслуговує 88,07% новонароджених, тобто належить кожним дев'ятьом хлопчикам з десяти. Ця надзвичайно висока концентрація іменника засвідчує, що в названі роки у доборі імен справу вирішували уподобання, традиції, а не святці.

З 1891 по 1900 роки народилось 656 хлопчиків, яким було дано 48 імен, причому перша десятка охопила тільки 67,63% новонароджених. На цьому зрізі імена *Василь*, *Петро*, *Іван* утримують свої перші три місця, а *Олексій* — восьме. В межах десятки імена *Михайло* та *Дмитро* дещо знизили свою вживаність, а імена *Георгій* та *Никола* — її підвищили. Вийшли з десятки імена: *Гриць* (з дев'ятого на п'ятнадцяте місце), *Ілько* (з десятого на шістнадцяте місце). Їх замінили імена *Курило* (яке з п'ятнадцятого місця піднялось на шосте) й *Танасій*, що одразу перестрибнуло з одиничних до найуживанішої десятки, зайнявши в ній дев'яте місце.

У період з 1901 по 1910 роки народилось 998 хлопчиків, для яких використано 46 імен. До першої десятки увійшли імена: *Танасій* — 10,22%, *Василь* — 9,91%, *Курило* — 9,31%, *Лукин* — 7,01%, *Дмитро* — 6,51%, *Олекса* — 5,91%, *Юра* —

4,50%, *Гриць* — 3,90%, *Семен* — 3,80%, *Никола* — 3,50%. Ці імена обслуговують 64,57% усіх новонароджених. Частотна десятка зазнала найбільших змін за всі обстежені роки. Крім внутрішніх пертурбацій, тут відбулися і вагомі якісні зміни. Ім'я *Танасій* бурхливим темпом з дев'ятого місця пробивається на перше і займе цю позицію на два наступні десятиліття. Десятка поповнилася трьома іменами. Вони розмістились таким чином: ім'я *Лукин* посіло 4 місце, а ім'я *Гриць*, що повернулось до десятки (щоб потім знову її залишити), зайняло восьме місце. Нове ім'я *Семен*, яке до цього часу ні разу не входило до іменника, одержало дев'ятий ранг. Імена *Петро* та *Іван*, що за попередні двадцять років чітко утримували друге і третє місця, відійшли за межі десятки. Витіснено ім'я *Михайло*, яке наступні три десятиліття не повернеться до десятки.

З 1911 по 1920 роки 571 хлопчик отримали 38 різних імен. Перша десятка охопила 59,50%. На IV хронологічному зрізі ім'я *Танасій* утримує перше місце, хоча, як уже зазначалось, з досить незначною кількісною перевагою, а ім'я *Василь* знову займає другу позицію. Ім'я *Олекса* з шостого піднімається на третє місце. Імена *Курило*, *Лукин*, *Дмитро* посідають четверте, п'яте, шосте місця. Ввійшли: на сьоме місце ім'я *Борис* (яке в III періоді займало 27 місце), ім'я *Онуфрій*, перейшовши з дев'ятнадцятого місця на дев'яте. Ім'я *Юра* піднялось на одну сходинку вище, зайнявши восьме місце, а ім'я *Семен* зійшло нижче і зайняло десяте місце.

З 1921 по 1930 роки народилось 769 хлопчиків. Їм було дано 40 імен. У число першої десятки увійшли імена: *Василь* — 18,59%, *Дмитро* — 10,14%, *Никола* — 6,63%, *Курило* — 6,11%, *Іван* — 5,85%, *Юра* — 5,85%, *Танасій* — 5,72%, *Олекса* — 4,68%, *Лукин* — 4,16%, *Петро* — 3,77%. Вийшли з десятки імена *Борис*, *Онуфрій*, *Семен* (в минулому десятилітті вони займали сьоме, дев'яте, десяте місця). Зате з'явилися імена *Іван*, *Петро*, які не входили в першу десятку двадцять років, та ім'я *Никола*, що також було відсутнім одне десятиліття.

Як бачимо, перші чотири досліджені десятиліття концентрація імен повільно спадала, а з п'ятого десятка почала, навпаки, зростати. На V зрізі вона дійшла до 71,50%.

З 1931 по 1940 роки 586 хлопчиків отримали 39 імен. Кістяк десятки, як і в попередньому хронологічному зрізі, складають 9 імен: *Василь*, *Петро*, *Никола*, *Дмитро*, *Іван*, *Олекса*, *Юра*, *Курило*, *Лукин* з незначними змінами рангів. Тільки ім'я *Танасій* покинуло десятку; зайнявши вісімнадцяте місце, стало рідкісним. На його місце повернулося ім'я *Михайло*, що було відсутнім в активній десятці три десятиліття. Ім'я *Василь* знову зайняло місце лідера і утримує його аж до сьогоднішнього дня. Перша десятка обслуговує 91,09% усіх новонароджених.

З 1941 по 1950 роки народилось 478 хлопчиків, яким було дано 32 імені. Концентрація імен складає 89,08%. Імена першої десятки розміщені в такій послідовності: *Василь* — 21,12%, *Петро* — 15,69%, *Дмитро* — 12,97%, *Николай* — 10,04%, *Іван* — 9,83%, *Михайло* — 7,32%, *Юрій* — 6,48%, *Олекса* — 3,76%, *Григорій* — 1,46%, *Богдан* — 1,25%. У межах десятки відбулися нові якісні зміни. Вийшли з неї імена *Курило* та *Лукин*, зайнявши дванадцяте і тринадцяте місця. Якщо ім'я *Курило* вже ні разу не повернеться в першу десятку, то ім'я *Лукин* у наступному десятилітті ще один раз увійде. На звільнені місця знову повернулося ім'я *Григорій* та ім'я *Богдан* (дев'яте і десяте місця).

655 хлопчиків, що народились з 1951 по 1960 роки, одержали 30 імен. 8 імен: *Василь, Дмитро, Петро, Микола, Іван, Михайло, Юрій, Олексій* повторюють склад попередньої десятки (тільки з незначними внутрішніми переміщеннями). З'являється нове ім'я *Володимир*, що жодного разу не входило в першу десятку, і знову після десятирічної перерви входить ім'я *Лук'ян*. Ці імена зайняли восьме і десяте місця, а імена *Григорій, Богдан* змістились на одинадцяте і дванадцяте. Концентрація імен досягла найвищої точки — 92,92%. З цього часу повільним темпом вона, за нашими спостереженнями, піде на спад.

З 1961 по 1970 роки народилось 635 хлопчиків, для іменування яких використано найменшу кількість імен — 29. Перша десятка виявилась дуже стійкою. Вона на 90% повторює попередню, не зазнаючи навіть зміни рангових номерів. Лише ім'я *Лук'ян* з десятого місця переходить на вісімнадцяте, а на його місце в активну десятку повертається ім'я *Богдан*. Перша десятка обслуговує 91,29% новонароджених.

У період з 1971 по 1980 роки народилось 626 хлопчиків, яким було дано 33 імені. 8 імен уживались в попереднє десятиліття, у десятці з'являється тільки 2 нових імені. Концентрація імен зменшилась на 6,20%. Перша десятка укомплектована іменами: *Василь* — 19,00%, *Петро* — 13,57%, *Микола* — 10,86%, *Дмитро* — 10,54%, *Іван* — 9,10%, *Юрій* — 6,70%, *Михайло* — 4,95%, *Володимир* — 3,83%, *Роман* — 3,83%, *Мирослав* — 2,71%. *Богдан* і *Олексій* займають тринадцяте, чотирнадцяте місця, а першу десятку поповнюють два імені, які ні разу не входили до її складу: *Роман* і *Мирослав*.

З 1981 по 1990 роки народилось 610 хлопчиків, одержавши 37 імен. Перша десятка обслуговує 83,07% новонароджених. Це єдиний випадок, коли активна десятка імен повністю збігається з десяткою попереднього року, що засвідчує типовий для гуцульської антропонімії факт: і в новітні часи іменник залишається дуже збідненим, мода і модернові тенденції підтримки не знаходять. Гуцули міцно тримаються своїх традицій. Але такий збіг не означає відсутності динаміки. Саме на цьому хронологічному зрізі ім'я *Микола* вперше піднімається на другий щабель, а ім'я *Петро*, яке з 1931 по 1980 роки займало тільки друге і третє місця, зміщено аж на шосте, утримуючи це місце і в наступному періоді. Одна третина імен з нижньої частини десятки підіймається до верхньої, а друга третина — навпаки, з верхньої частини опускається до нижньої.

365 хлопчиків, які народилися з 1991 по 1996 роки, отримали 34 імені. Концентрація імен зменшилась до 80,76%. Місця в десятці розподілились так: *Василь* — 20,82%, *Юрій* — 12,32%, *Микола* — 9,86%, *Дмитро* — 8,76%, *Іван* — 8,21%, *Петро* — 6,84%, *Володимир* — 4,38%, *Назарій* — 3,56%, *Михайло* — 3,28%, *Віталій* — 2,73%. У першу десятку ввійшли два нових імені, які в попередні роки були частотними, рідкісними або й зовсім не вживались — це *Назарій* і *Віталій*. Вони зайняли місця імен *Романа* і *Мирослава*, відтіснивши їх на одинадцяте і дев'ятнадцяте місця. Ім'я *Юрій* з четвертого виходить на друге місце, *Дмитро* з п'ятого на четверте, *Володимир* з дев'ятого на сьоме. Ім'я *Микола* спускається з другого місця на третє, *Іван* з третього на п'яте, *Михайло* з восьмого на дев'яте.

Як бачимо, питома вага імен, які входили в першу десятку, постійно змінювалась. З I по IV зріз концентрація імен спадала, з V по VIII швидко зростала, а на останніх трьох етапах знову з'явилась тенденція до зниження: на X зрізі — 85,09%,

на XI — 83,07%, XII — 80,76%. Сподіваємось, що вона приведе до розширення сільського іменного репертуару (який на сьогодні є досить кучим), сприяючи таким чином розрізнявальній функції імені, зменшенню числа тезок.

Для чоловічого іменника Космача характерна ще одна особливість — досить висока стабільність і дуже висока традиційність. Зокрема, з середини XX століття ті самі вісім імен (*Василь, Дмитро, Юрій, Петро, Іван, Микола, Михайло, Володимир*) постійно входять до десятки, зазнаючи лише внутрішніх деяких перестановок.

Поновлюється переважно нижня частина десятки в межах 1—2 імен.

Вибір того чи іншого чоловічого імені місцеве населення пов'язує з такими провідними мотивами:

1. **Релігійні.** Дитині дають, як правило, ім'я того календарного святого, яке випадає на день її народження. Наприклад, у січні багатьом новонародженим дають імена *Стефан, Василь*. Народженим у травні дають ім'я святого *Юрія*. Хлопчики, які народились у липні, отримують імена *Іван* (дівчатка — *Іванна*), *Петро, Павло*. Народжені у серпні — *Ілля (Ілько), Іліан*. Дітям, які народились у листопаді, дають ім'я *Михайло*, а новонародженим у грудні здебільшого — *Микола*.

Релігійні люди (а їх тут переважна більшість) у цьому звичаї вбачають якийсь неписаний закон, за яким кожна людина не просто повинна мати свого святого покровителя чи охоронця серед святих, а вже народжується з ним.

Якщо ж батькам подобається інше ім'я, а не того святого, яке припадає на день народження їхньої дитини, то інколи родичі обирають для дитини 2 імені: перше — ім'я, яке їм подобається і записується як офіційне, друге — ім'я того календарного святого, якого в цей день відзначає церква. Якщо перше ім'я супроводжує дитину скрізь і всюди (у свідоцтві про народження, а потім у паспорті та інших документах; у школі; на роботі), то друге (церковне) ім'я майже ніколи не вживається. Якщо ж обряд хрещення відбувався у церкві, то воно поряд з першим офіційним може бути внесено у церковну книгу народжених. У селі, крім батьків та кумів, ніхто більше може й не знати про існування другого імені.

Відзначимо, що релігійні мотиви у виборі імені на досліджуваній території дуже сильні і вони можуть прирівнюватись хіба що тільки до родинних традицій, перевищуючи всі інші.

2. **Родинні традиції** — це другий визначальний фактор, що впливав, впливає і буде впливати на вибір імені. Цей принцип полягає у тому, що дитині дають ім'я батька чи діда. Цей давній звичай пояснюється тим, що хтось із дітей повинен продовжити батьківський рід. Часто дитині дають ім'я дідуся, бабусі чи когось із близьких родичів.

3. **Мода** — цей фактор у Космачі проявляє себе дуже слабо. З опису чоловічих імен видно, що перша десятка майже нерухома. Якщо на межі XIX—XX століть вона поновлювалася двома-трьома іменами, то зараз тільки одним-двома. Нові імена, що входять до іменника, потрапляють у групи одиничних чи рідкісних.

4. **Ушанування дитини іменами видатних історичних осіб** (*Святослав, Володимир, Ярослав, Богдан*); борців за свободу (*Олекса* — на честь Олекси Довбуша — ватажка Карпатських опришків XVII століття); діячів української культури та мистецтва (*Тарас, Остап, Назарій*).

5. **Етимологія імені** — це один з найменш поширених факторів. За свідчення-

Таблиця

Динаміка чоловічих імен, що побували у першій десятці (вказано ранговий номер)

№	Ім'я	Період											
		1880—1890	1891—1900	1901—1910	1911—1920	1921—1930	1931—1940	1941—1950	1951—1960	1961—1970	1971—1980	1981—1990	1991—1996
1	Богдан	—	—	—	37	—	11	10	12	10	13	15	15
2	Борис	28	35	27	7	11	19	—	—	—	—	—	—
3	Василь	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1
4	Віталій	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	12	10
5	Володимир	—	26	35	—	29	13	17	8	8	8	9	7
6	Григорій	9	15	8	12	18	14	9	11	14	20	29	—
7	Дмитро	7	10	5	6	2	4	3	2	2	4	5	4
8	Илько	10	16	11	18	14	21	11	15	24	23	—	26
9	Іван	3	3	12	11	5	5	5	5	5	5	3	5
10	Курило	15	6	3	4	4	9	12	20	17	24	32	—
11	Лукач	12	12	4	5	9	10	13	10	18	—	19	29
12	Микола	6	5	10	13	3	3	4	4	4	3	2	3
13	Мирослав	—	—	—	—	—	32	—	21	11	10	10	19
14	Михайло	4	7	24	24	12	8	6	6	6	7	8	9
15	Назарій	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	8
16	Олексій	8	8	6	3	8	6	8	9	9	14	13	13
17	Онуфрій	—	22	19	9	19	—	—	—	—	—	—	—
18	Петро	2	2	21	22	10	2	2	3	3	2	6	6
19	Роман	40	33	43	—	37	22	15	22	12	9	7	11
20	Семен	—	—	9	10	20	23	30	16	27	31	35	—
21	Танасій	42	9	1	1	7	18	14	13	—	32	—	—
22	Юрій (Георгій)	5	4	7	8	6	7	7	7	7	6	4	2

ми, батьки, які володіли інформацією про імена (це переважно інтелігентні верстви населення: лікарі, вчителі, працівники бібліотеки, діячі культури) при виборі імен для своїх дітей керувалися і таким мотивом.

Резюме

Питома вага окремих антропонімів дослідженого більше як за 100 років іменника чоловічих імен с. Космач постійно змінювалася. У останні десятиліття з'явилася тенденція до зниження концентрації імен, що сприятиме розширенню сільського іменного репертуару. На вибір імені найбільшою мірою впливають родинні традиції та релігійні мотиви.